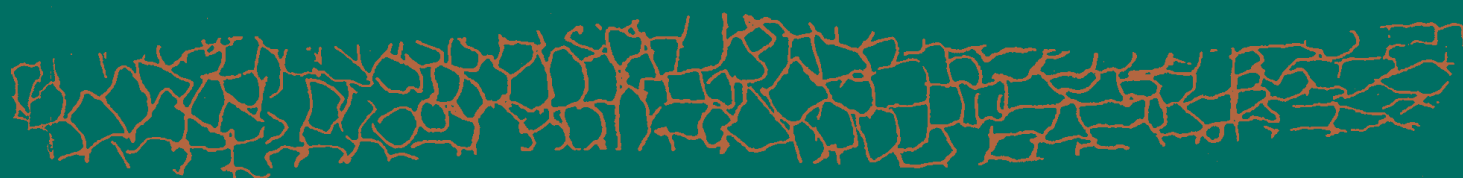
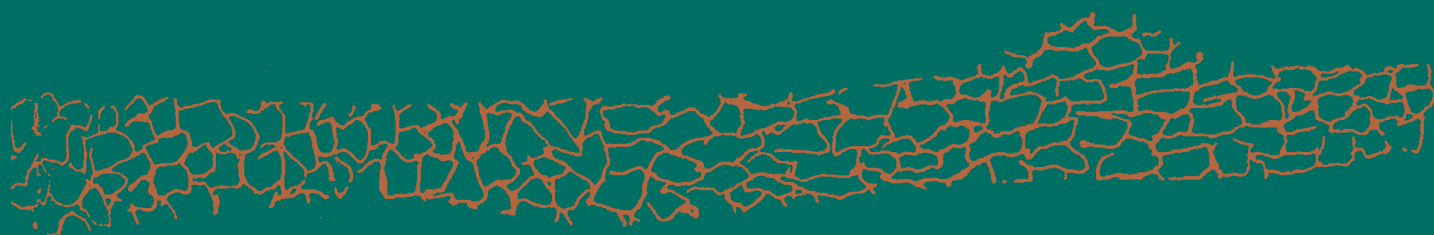

Grobnički zbornik

GROBNIČKI
ZBORNIK
SV. 11

Rijeka, 2021.

Grobnički zbornik, redovita izdanja, broj 11.

Nakladnik:

Katedra Čakavskoga sabora Grobnišćine

Za nakladnika:

Silvana Demark

Uredništvo:

Željko Bartulović, Toni Buterin, Silvana Demark,
Vlasta Juretić, Maja Polić, Sanja Zubčić

Glavna urednica svih Katedrinih izdanja:

Iva Lukežić

Urednica:

Sanja Zubčić

Lektura:

autorska i Sanja Zubčić

UDK članaka:

Lara Pavić

Naslovna stranica:

Zvonimir Kamenar

Recenzenti:

Luka Bekić, Martina Blečić Kavur, Neven Bočić, Nikola Cesarik, Darko Dukovski,
Ana Ješovnik, Sanja Kovačić, Krešimir Mićanović, Borana Morić Mohorovičić,
Zoran Pasarić, Andrea Roknić Bežanić, Diana Stolac, Silvana Vranić, Budislav Vukas

Grafička priprema:

Grafomark d. o. o.

UDK 908(05)

ISSN 0353-3905

Riječ urednice

Pred nama je 11. knjiga redovitih izdanja Grobničkoga zbornika, nastala u teškim okolnostima, punih pet godina nakon tiska jubilarne, desete knjige. U civilizaciji u kojoj duhovne vrijednosti sve manje vrijede, a one intelektualne su vrijedne samo ako su isplative, bilo je teško namaknuti novac za publikaciju ovoga tipa pa je dio poslova oko ove knjige odrađen volonterski, altruistički. Svima koji su na bilo koji način pomogli odsrca zahvaljujemo. Svjesni toga da možda nećemo imati sredstava da knjigu otisnemo, Predsjedništvo je Katedre odlučilo najprije objaviti e-izdanje od čega smo odustali, dajući prednost tiskanom izdanju, kada smo od Primorsko-goranske županije i Općine Čavle dobili financijsku potporu.

I dok su materijalni okviri nastanka Zbornika bili izazovni, nije bilo izazovno ono što je zapravo izazovno, a to je sakupiti vrijedne radove koji će biti otisnuti. U tom su se segmentu svi autori, i oni koji su već desetljećima Katedrini bliski suradnici i oni koji će to tek postati, rado odazvali i poslali nam svoje znanstvene i stručne radove koje su izlagali na znanstvenim i stručnim skupovima *Grobnišćina: tragovi, znakovi i smjerokazi*. Zahvaljujemo im na tome, kao i na višegodišnjem strpljenju. Dio njih nažalost nije mogao toliko čekati ili nije pristao na prvotnu ideju objavljivanja u e-izdanju pa su neki vrijedni i za Grobnišćinu važni radovi povučeni. Novina je ovoga Zbornika u tome što je Uredništvo odlučilo recenzirati radove. Praksa je to koju smo imali i u 2. i 3. knjizi Zbornika i koja je kasnije napuštena. Postupak recenziranja i opreme članaka svim znanstvenim instrumentarijem važan je za autore, a potvrđuje i znanstvenu relevantnost ove publikacije te joj podiže vrijednost. Zahvaljujemo recenzentima svih priloga koji su nam poklonili svoje znanje i vrijeme i time osigurali znanstvenu kakvoću radova. Najmanje što za njim možemo učiniti je objaviti njihova imena.

Jedanaesta knjiga Zbornika slijedi uvriježenu uredničku koncepciju pa su prilozi podijeljeni u tri cjeline: *Znanstveni i stručni radovi*, *Bašćina* i *Aktualnosti*. U cjelini *Znanstveni i stručni radovi* objavljeno je 17 radova iz područja povijesti, arheologije, filologije, prava i prirodoslovlja, u cjelini *Bašćina* su prinosi A. Maršanić i V. Franovića koji na grobničkoj čakavštini pišu o pojedinim segmentima života u nekadašnjoj Grobnišćini dok su u posljednjem dijelu pjesme iz dvaju ciklusa pjesničkoga natječaja *Ča nad Kvarneron* iz 2016. i 2018. godine te tekst o prof. dr. Josipu Siliću pisan iz obiteljske vizure, ali koji donosi i važne podatke o zbivanjima i životu na Grobnišćini za i tijekom Drugoga svjetskoga rada.

Od izlaska zadnje knjige Zbornika preminula su dva znanstvenika i učitelja koji su svojim sveukupnim djelom, ali i bliskim dugogodišnjim suradništvom osobito zadužila grobničku Katedru. Akademik Petar Strčić (1936. – 2019.), hrvatski povjesničar, bio je jedan od osnivača naše Katedre i njezin trajni suradnik i prijatelj. Objavio je svoje znanstvene radove u većini brojeva Grobničkoga zbornika rasvijetlivši brojne povijesne činjenice, trenutke i osobe, a i u ovom su mu objavljena čak dva rada. Prof. dr. Josip Silić (1934. – 2019.), eminentni kroatist i lingvist, rođenjem iz Milaša, utkao je dio svojega bogatoga znanja i u Grobnički zbornik, uredivši 4. knjigu Zbornika i objavivši zajedno s Irvinom Lukežićem u 1. knjizi Zbornika tekst *Kroz jezičnu povijest Grada Grobnika* utvrši temelje

svim još uvijek trajućim filološkim i inim istraživanjima. Ovu knjigu posvećujemo njima u spomen, s osobitom zahvalnošću!

U 2022. godini Katedra Čakavskoga sabora Grobnišćine obilježava trideset godina plodnoga stvaralaštva na brojnim razinama. Grobnički je zbornik temeljni izdavački niz koji od 1988. godine sustavno, pridržavajući se visokih kriterija struke, rasvjetljuje različite fenomene iz života Grobnišćine podastirući time temelj onome što se danas gradi i stvara. Nažalost, među objavljenim je brojevima Grobničkoga zbornika sve veći vremenski razmak pa nam, uz predan rad, ostaje samo vjera i nada da će važnost toga generacijskoga projekta biti prepoznata i podržana od institucija te da sljedeći broj nećemo morati čekati toliko dugo.

Na koncu, zahvaljujemo Primorsko-goranskoj županiji i Općini Čavle na financijskoj potpori za pripremu ovoga izdanja.

Sanja Zubčić

U Podkilavcu 15. listopada 2021.

Kazalo

Riječ urednice	6
----------------------	---

Znanstveni i stručni radovi

Lada Badurina: <i>Glavne značajke jezikoslovnog rada Josipa Silića</i>	8
Sanja Zubčić: <i>Iva Lukežić i Grobnišćina</i>	20
Maja Polić, <u>Petar Strčić</u> : <i>Znameniti Grobničanin Ivan Brnelić</i>	33
Marinko Đ. Učur, Željko Bartulović: <i>Nomotehnički aspekti Vinodolskoga zakona iz 1288. godine</i>	38
Maja Polić, <u>Petar Strčić</u> : <i>Sušački list Istina i Grobnišćina</i>	48
Toni Buterin: <i>Novi prinosi podhumskoj tragediji – o internaciji i stradanjima kroz sjećanja i uspomene</i>	66
Jasna Ujčić Grudenić: <i>Arheološka istraživanja nekropole Grobišće u 2017. i 2018. godini</i>	84
Jasna Ujčić Grudenić: <i>Rezultati arheoloških istraživanja nekropole Grobišće – Grobnik u 2019. godini</i>	99
Josip Višnjčić: <i>Segment obrambenih zidova iz sustava Claustra Alpium Iuliarum iznad Grobničkoga polja</i>	107
Ranko Starac: <i>Prilog poznavanju fortifikacijske baštine na Grobnišćini</i>	121
Darja Šupljika: <i>Prilog filološkoj analizi listina s posjeda Zrinskih i Frankopana (na primjeru grobničkih listina)</i>	129
Sanja Holjevac: <i>Rukopisni latinični molitvenik s litanijama iz 1790. godine iz Župe sv. Mihovila arkandela u Jelenju</i>	145
Lara Pavić: <i>Tvorba deminutiva i augmentativa u grobničkome govoru</i>	161
Marko Randić, Ana Randić, Nina Randić, Dario Kremer: <i>Biljni rod bresina (Satureja L.) na području Grobnišćine</i>	179
Ana Randić, Nina Randić, Marko Randić: <i>Zanimljivosti o mravima i mravinjacima na području Krežala i Maloga Platka u grobničkim planinama</i>	198
Irena Nimac, Melita Perčec Tadić: <i>Klimatske prilike Grobnišćine prema digitalnim kartama Klimatskoga atlasa Hrvatske</i>	208
Lovel Kukuljan: <i>Prilog speleološkom poznavanju krškoga podzemlja zaleđa izvora Rječine</i>	226

Bašćina

Ada Maršanić: <i>Spominjemo se kako smo se nigdar igrali</i>	244
Veljko Franović: <i>Ča su judi nikada delevali na Grobnišćini</i>	293

Aktualnosti

Helena Semion Tatić: <i>Josip Silić – ponosni gromiški sin</i>	310
<i>Ča nad Kvarneron</i>	313

Marinko Đ. Učur

sveučilišni profesor u miru
marinko.ucuro51@gmail.com

Željko Bartulović

Sveučilište u Rijeci, Pravni fakultet
zeljko@pravri.hr

izvorni znanstveni članak
UDK 340.13(497.572Vinodol)

Nomotehnički aspekti *Vinodolskoga* zakona iz 1288. godine

SAŽETAK

Vinodolski zakon iz 1288. najstariji je sačuvani zakonski tekst na hrvatskom jeziku te je istraživani različitim metodama. Ipak, nomotehničko tumačenje do sada nije obavljeno, dijelom i zato što je to noviji dio pravne znanosti.

Autori istražuju *Vinodolski zakon* utvrđujući posebnosti njegova nastanka, „demokracijska” donošenja od strane izabranih predstavnika općina i zapis pravnih običaja naroda. Nomotehničkom se metodom analiziraju: naziv (*zakon*), pravni sustav Vinodola, broj propisa, prostorna primjena, redoslijed normi, strani utjecaji te kvaliteta pojedinih propisa koji *Vinodolski zakon* svrstavaju u sam vrh europskih srednjovjekovnih propisa.

Cljučne riječi: *Vinodolski zakon* 1288., nomotehnika, pravna povijest

1. Uvod – nomotehnika

Nomotehnika (grč. *nomos* – zakon i *tehne* – vještina) je *znanost o sastavu i izradi pravnih pravila... o jezičnom, logičnom i političkom izražavanju pravila te o strukturi pravnih propisa*. Slični su izrazi: pravna tehnika, tehnika izrade zakona i dr. Nastala je 50-ih godina 20. stoljeća.¹ Propisi su se donosili i ranije, još od 21. st. pr. n. e., ali posebne znanosti o tome nije bilo. Ipak, moguća je, uz mjere opreza pri tumačenju, primjena nomotehničkih standarda na istraživanje pravnih propisa u prošlosti.

Propisivanje pravnih normi ima veliku važnost u svakom društvu. Neke društvene odnose uređuju, npr. bonton i etika, ali drugi se, zbog svoje važnosti za rješavanje odnosa u društvu, reguliraju temeljem određenih pravnih vrijednosti pa putem pravnih propisa

---

¹ Borković, 2000: 15 i ondje navedena literatura. Vidi i Učur, 2007.

nastaju pravni odnosi. Normativnu djelatnost čine postupci i radnje kojima se stvaraju, donose, mijenjaju i ukidaju pravni propisi (Borković 2000: 9–12).

U starije doba pravo je više bilo autonomno jer su ga stvarali pripadnici društvenih skupina za sebe, a vremenom jača normativna djelatnost države, čime pravo dobiva heteronoman karakter, tj. stvaratelj (adresant) različit je od onoga na koga se primjenjuje (adresat). Razlikuju se opće norme za iste situacije koje se ponavljaju i pojedinačne norme za konkretan slučaj ili osobu (Borković 2000: 10–11). U ovom radu razmatramo prvu vrstu propisa.

Suvremene države donose sve više propisa jer se povećava broj društvenih odnosa koje je potrebno regulirati. U Engleskoj je u 14. stoljeću doneseno 519 zakona, a u 19. stoljeću 10308. Hrvatski sabor, od jeseni 1995. do kraja 1999., donio je 517 zakona i oko 500 drugih akata. Pravna tehnika je *najviši domet apstrakcije* izražavanja, piše Goldštajn, koji nužno traži znanstveni pristup i znanja kako bi se ostvarila potrebna kvaliteta. Propis treba biti kvalitetno napisan kako bi se jednostavno tumačio i primjenjivao. Treba izbjeći nejasnoće, ponavljanja, nepreciznosti i pravne praznine (Borković 1996: 5; 2000: 13–14).

Za nomotehniku kao i za pravnu znanost važno je razlikovanje hijerarhije/poretka pravnih propisa kako bi znali koji propis ima prednost u primjeni. To visi o položaju donositelja, ali i o vrsti propisa (Borković 2000: 22). U Republici Hrvatskoj najviše mjesto imaju propisi međunarodnoga prava koje je ona ratificirala, a zatim Ustav kao najviši unutarnji pravni akt neke države. Ustavi su u povijesti nastali relativno kasno, npr. prvi je ustav SAD-a iz 1787. pa poljsko-litavski francuski ustav iz 1791. Ipak, neki se akti smatraju pretečama ustava, poput *Magna Carta Libertatum* u Engleskoj 1215., *Zlatne bule* Andrije II. u Ugarskoj 1222. itd. Sljedeći su na ljestvici zakoni. Njih donosi najviše državno, predstavničko tijelo koje ima, tzv. zakonodavne ovlasti prema posebnom postupku za najvažnija pitanja (Borković 2000: 25).

2. Vinodolski zakon – nomotehnička analiza

2.1. O nazivu i pravnom sustavu Vinodola

Vinodolski zakon (dalje: VZ), iako nosi taj naziv, ne ulazi u potpunosti u ovu skupinu propisa. Nije ga donijelo posebno zakonodavno tijelo, nije postojao utvrđen postupak, a sadržajno ne obuhvaća samo jednu vrstu pravnih odnosa već je vrlo raznorodan. Ipak, on je najviši propis za stanovnike Vinodola, donijet od strane izabranih predstavnika naroda.

VZ potvrđen je pravni običaj koji je postojao i bio priznat u doba njegova donošenja. Pojam *zakon* (*zakana*) koristio se na prostoru današnje Ukrajine još u 10. stoljeću (Margetić 2008: 64). Netočno je nazivati ga *zakonom* jer je zakonik pravni akt većega opsega, kojim zakonodavac pokušava obuhvatiti čitavo pravo ili granu prava (Pravna enciklopedija sv. 2, 1989: 1915), poput primjerice austrijskoga *Općega građanskoga zakonika* iz 1811. VZ obuhvaća temeljne propise različitih grana prava za koje su sastavljači procijenili da ih je važno zapisati, a nisu imali namjeru napraviti sveobuhvatan zapis običajnoga prava.

Kao i sami društveni odnosi koje propisuje, i običaj je podložan promjenama pa se u pravnim ispravama iz 15. i 16. stoljeća o prodaji zemljišta spominje kako se obavlja prema vinodolskom, bibrirskom i bakarskom *zakonu*, što označava tadašnji, nov pravni običaj (Margetić 2000: 76–77, 102–103). *Trsatski zakon* iz 1640. pokazuje da je sastavljač imao VZ kao predložak, ali većina njegovih propisa upućuje na društvene, a time i pravne pro-

mjene tijekom tri i pol stoljeća. To znači da se zapisani običaj nije neprirodno *okoštavao* već da se prilagođavao životu i mijenjao sukladno novim potrebama.

U hijerarhiji pravnih akata postoje podzakonski općenormativni akti (uredbe, pravilnici i sl.), ali njih u Vinodolu nije bilo, barem ne u užem smislu. Naznake općih pravnih akata nižega ranga mogu se naći u urbarima i ugovorima, npr. u ugovorima Petra Zrinskoga s Grobničanima i Bakranima 1642., Novljanima i Zagonjanima 1673., u procjeni obveza kmetova grobničke gospoštije (1672.), urbarima Grižana (1544.), Novoga (1606., 1763.), Grobnika (1610. – 1612., 1686. i 1726.), Hreljina i Bribira (1700.) kojima su regulirali međusobne odnose feudalca i kmetova pučana.

Vrela, uz individualne obveze kmetova sadrže i njihove opće obveze utemeljene na privatnopravnom odnosu, tj. na nasljednom zakupu zemljišta sa stvarnopravnim karakteristikama. No, sadrže i opće odredbe koje bismo danas mogli povezati s radnim pravom, iznosima naknade za rad koji nije obvezna radna tlaka već novčano plaćen poljski rad, usporediv s ugovorom o radu sezonskoga karaktera. Grobnički urbar iz 1610. – 1612. propisuje dnevnicu, npr. za košnju 20 soldina, za sakupljača sijena 16, a za sakupljačicu 8 soldina, trgaču u vinogradu 8, a trgačicu 4 soldina. To potvrđuju i grobnički računi prihoda i rashoda iz 1593. Zamjetan je dvostruko veći iznos dnevnice za muškarce, ali temelj toga nije shvaćanje nižega položaja žene već plaćanja prema prosječnom učinku koji je danas napušten kako bi se ostvarila ravnopravnost žena (Margetić, 1995: 19–20, 63–64.).

2.2. Vinodolski zakon kao formalnopravni izvor,² broj propisa i prostorna/personalna primjena

VZ sačuvan je u prijepisu na kurzivnoj glagoljici iz druge polovice 16. stoljeća (što potvrđuje da se i tada koristio), na 17 stranica u svesku od pergamene s 14 listova. Propisi nisu obrojčani već su označeni znakom poput latiničkoga slova *C* i počinju riječju *ošće* ili *jošće* (Bartulović 1997: 34). Zato ih autori različito numeriraju, npr. prema Kostrenčiću (1923: 110–230) i Bratuliću (1988: 5–16, 104, 105) ih je 75, prema A. Mažuraniću (1843: 50–97) 76, a prema Jagiću (1866), Račkom (1890), Štefaniću i Baradi (1952) 77 članaka. Prema Margetiću (2012: 6–39) VZ ima 75 članova i jedan naknadno dodan propis. Postoji i hipoteza o starijem tekstu VZ-a, oko 1260. (Margetić i Bogović) jer u čl. 7. o kažnjavanju noćne krađe piše *kao što je gore rečeno*, ali prethodnoga propisa nema (Margetić 2000: 78). Drugo je tumačenje kako je prepisivač griješio, križao neke riječi, a na prijelazu s prve na drugu stranicu dvaput prepisao pet redaka. Mičetić (2009: 77–78) misli da je prepisivač pomiješao stranice tijekom prepisivanja čime objašnjava nelogičnost čl. 7.

VZ prostorno se primjenjuje na svih 9 općina (Trsat, Grobnik, Bakar, Hreljin, Drivenik, Grižane, Bribir, Novi i Ledenice). Vinodol obuhvaća udolinu i primorje dužine oko 45, a širine 2 do 3 km. To se prostorno, ali i vremenski može usporediti s ugovorom prvih triju švicarskih kantona iz 1291. (Margetić, 2000: 78), kao i s, tzv. *Wiestümer*, zapisanim pravnim običajima užih njemačkih područja u 13. stoljeću koji su izraz seljačke samouprave i volje vlastelina (Bartulović 2014: 70.).

² Materijalni izvori prava (*fontes iuris essendi*) društvene su snage koje stvaraju pravo i sam sadržaj propisa, a formalnopravni (*f. i. cognoscendi*) su pojave (sredstva, nositelji) u kojima ili na kojima je izvor zapisan (Romac 1992: 8). Višeznačnost se ogleda u Krčkom (Vrbničkom) statutu iz 1388. u kojem riječ *statut* ima tri značenja: 1. ukupnost propisa iz 1388.; 2. pojedini propis (glava) i 3. knjižica u kojoj su propisi zapisani (Margetić, 2012: 251).

Iako bi laici rekli da je prostorno važenje VZ-a logično, treba upozoriti na personalno načelo primjene prava. Franačka plemena primjenjuju običaje zapisane u zakonima (*leges barbarorum*), npr. *Lex Salica* za salijske Franke itd. (Bartulović 2014: 53.). Svećenici i redovnici ponekad nisu obuhvaćeni svjetovnim već kanonskim pravom, npr. prema Statutu Rijeke iz 1530. (knj. III., gl. 9.) za kaznena djela koja crkvene osobe počine u odori nadležan je vikar prema kanonskom pravu, a niti statut krnji *sloboštine crkvene* (knj. IV., gl. 20.) (Bartulović 1995: 71, 73). Suvremeni propisi također mogu biti ograničeni prostorno (npr. propis za potresom porušena područja) ili personalno (npr. za branitelje). Propisi VZ-a primjenjuju se praktično na sve kmetove pučane, ali i na *popove*, osim kada im biskup izriče kaznu (čl. 3.), a nekih propisa moraju se pridržavati biskup pa čak i knez (čl. 5. prema kojemu biskup i knez moraju platiti vlasnicima hranu koju uzmu za svoju prehranu tijekom putovanja).

VZ poznao je jednakost temeljne društvene skupine kmetova pučana. Pripadnici nižega klera morali su čuvati noćnu stražu *kako ini človik* (čl. 15.), te za krađu odgovaraju jednako (čl. 36.: *kmeti i popi od tatbi meju sobom imijte 1 zakon*) dok su knez, njegovi službenici i Crkva bili jače zaštićeni. Suvremeni pravni poredak ističe načelo jednakosti građana pred zakonom dok je jednakost u VZ-u više izraz slabije diferenciranosti viših i nižih slojeva društva.

2.3. Donošenje Vinodolskoga zakona, dopune, tumačenje, izmjene i primjena

U subjektivne pretpostavke za donošenje pravnih propisa ulazi nadležnost donositelja i određeni postupak. U uvodu (preambuli) VZ piše: *zato pak svaki pojedince i svi (zajedno) ludi vinodolski... skupiše se vsi na kup (tako) crkveni tako pripročii ludi... u Novom gradu pred obrazom... kneza Leonarda... i sbraše se od vsakoga grada vinodolskoga ne vse stariiši već samo oni na ke viahu da se bole spominahu v zakonih*. VZ imenom spominje tih 39 osoba (12 crkvenih i 27 svjetovnih: dvornik Vinodola – kao knežev službenik, najviši službenik svake općine – 9 satnika, 2 suca i 15 ostalih). Prvo se sastao skup svih muškaraca vinodolskih općina, bez navođenja datuma. Na Krku se spominje slično Vijeće otoka Krka (*consilium insule Vegle*) 1309. i *otočko više nakup* koje 1382. uređuje pravo prvokupa (Bartulović 1997: 51). Uže povjerenstvo starijih poznavatelja pravnih običaja usporedivo je s Odborom za zakonodavstvo Hrvatskoga sabora u koji, osim zastupnika, ulaze znanstvenici i stručnjaci. O mogućoj raspravi nemamo podataka.

Je li možda i datum donošenja VZ-a simboličan? Moguće da jest. Na početku VZ-a zaziva se ime Božje što simbolizira zazivanje mudrosti i pravednosti. Blagdan Tri kralja, tj. 6. siječnja također može simbolizirati i zazivati mudrost trojice biblijskih mudraca.

Uz demokratičnost donošenja VZ-a voljom pučana i radom starijih izabranih ljudi, ne smijemo zaboraviti da je skup održan pred knezom Leonardom, a prvonavedeni član povjerenstva, dvornik Črna, knežev je službenik. Logično je da knez nadzire donošenje VZ-a i njegov sadržaj. Priznanje autonomije općinama kao jedinicama mjesne samouprave, kako bi danas nazvali to demokratsko načelo, upućuje na stara prava puka. No, ono koristi i feudalcu jer puk lakše prihvaća njegovu vlast. I danas je ta ravnoteža važna u odnosu središnje i lokalne vlasti. Početni propisi VZ-a štite prava pučana ograničavajući duhovnu i svjetovnu vlast, biskupa i feudalca (čl. 1. – 5.), ali idući prema kraju VZ-a nailazimo na propise koji štite interese kneza, npr. zabrana zborova pučana bez kneževa predstavnika (čl. 57.), puna ovlast kažnjavanja izdajnika (*predavca*, čl. 70.), pravo odlučivanja o krivci-

ma koji ne mogu platiti globe (čl. 74.) i pravo naplate potraživanja izravno od svih ljudi u Vinodolu (čl. 75.) (Margetić 2000: 67).

Propisi se objavljuju kako bi se subjekti znali ponašati prema njima, npr. Hamurabijev zakonik iz 18. st pr. n. e. uklesan je u javno izloženu kamenu stelu, kao i najstariji europski zakoni, Gortinski zakonik s otoka Krete i rimski Zakonik XII ploča iz VI. st. pr. n. e. Zadnji je objavljen u obliku ploča na trgu upravo zato što su patricijski službenici tajili sadržaj prava od puka (Bartulović 2014: 24, 38; Romac 1992: 17). Oprečno od toga, neki propisi su se generacijama prenosili usmenom predajom, npr. *Kanun Leke Dukađina*, zbirka albanskoga običajnoga prava zapisana je na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće, Skenderbegov zakon objavljen je tek 1961. (Kanon Leke Dukađinija 1986: 8–9, 12), a do danas nije zapisano običajno pravo Roma. Drugačiji je problem prijevoda propisa. Službeni tekst *Zakonika kanonskoga prava (Codex Iuris Canonici)* Katoličke Crkve iz 1983. i danas je samo latinski kako bi se izbjegli problemi s mogućim razlikama u izdanjima i prijevodima (Zakonik kanonskoga prava 1988: IX–XIII). Ne znamo je li VZ javno pročitano, ali poput završne odredbe u suvremenim propisima stoji da su: *zakoni zverhu pisani i vsi zgora rečeni i sabrani* potvrđeni od povjerenstva te su na spomen i svjedočanstvo (*na uspomenje ke riči... i općinskoga svedetelstva*) u pisanom obliku pohranjeni (*pismo zapoviedali su učiniti i edino takaše shraniti*) u svakom gradu/općini (*va vsakom gradu*). Slično je i Zlatna bula kralja Andrije II. iz 1222. koja je sadržavala brojna prava ugarskom plemstvu prepisana u sedam primjeraka i čuvana kod raznih uglednika (Margetić 1998: 112).

Pravo poznaje postupak izmjena propisa. VZ sadrži jednu dodanu odredbu, ali ne znamo način njezina usvajanja i vrijeme donošenja. U sporovima o nekretninama dokazuje se živim svjedocima, ali ako su svjedoci umrli, vjeruje se osobi koja se poziva na njih, uz prisegu.

Pravo tumačenja VZ-a od strane općinskoga tijela ili kneza ne spominje se, ali u praksi je sama primjena bila način tumačenja. Novljanski urbar iz 1606. (toč. 7.) spominje priziv (*proziv*) na prvostupanjsku presudu knezu (*gospodinu*) ili *pred trih gradi najprvo*, a Grobnički urbar iz 1686. u toč. 4. i na 6 te na 9 gradova (*sex et novem arces*) prema starijim zakonima (*antigua mores/consuetudo*) iako njih nema u VZ-u. Isprave iz 1437., 1449., 1561., 1679. i 1681. spominju takvu dragovoljnu arbitražu, a ne obvezan sudski postupak, koju dozvoljavaju knezovi (Margetić 2000: 113–116). To se održalo i nakon prestanka vlasti Krčkih knezova Frankopana. U arbitraži je moglo doći do drugačijega tumačenja VZ-a i kasnijih običaja nego u prethodnom odlučivanju.

VZ kao zapisan pravni običaj bio je „živo tkivo” podložno promjenama što je priječilo „okoštavanje” propisa. Možda se to događalo u praksi sudova osobito dok je suđenje bilo bliže narodu, a ne podvrgnuto krutim propisima i postupku feudalnih vlasti i vladara. I danas se razlikuju „tvrđi” ustavi i zakoni ako je postupak izmjene otežan, npr. potrebnom kvalificiranom većinom u zakonodavnom tijelu. Engleski sudovi primjenjivali su sudsku praksu kao opće običajno pravo (*common law*) i isticali njegovu elastičnost spram kontinentalnoga prava. No, i kod VZ-a možemo pretpostaviti elastičnost. U nekom trenutku, npr. zbog promjene vlasti, tj. feudalnoga gospodara, izmijenjeni običaji iznova su se zapisivali pozivom na dugotrajan primjenu. Je li pritom bilo zakulisnih igara pa su jedna ili druga strana tvrdile ili nijekale da je nešto običaj, o tome možemo samo nagađati.

Tako se *Trsatski zakon* (dalje: TZ) iz 1640. smatra svojevrsnim nasljednikom VZ-a. On sadrži neke odredbe slične VZ-u što upućuje na zajednički korijen i promjene nastale tijekom stoljeća, npr. o krađi (VZ čl. 7. – 8., a TZ čl. 2. – 4.) itd. Osnova za 21 propis TZ-a

može se naći u 16 propisa VZ-a. Margetić upućuje na to da se ne radi o namjernom ili slučajnom skraćivanju teksta, već o evoluciji pravnih običaja, ali i o slabljenju općinske samouprave spram feudalnoga gospodara. Posebnost i kvaliteta njegovih raščlambi obuhvaća i nomotehničku metodu. On primjerice temeljem termina *gospodin* koji se u TZ javlja do čl. 44. i označava kneza Bernardina Frankopana izvodi zaključak su oni nastali do 1524., a nastavak do čl. 81. potječe iz 1640. U uvodu stoji da je TZ *iznova zapisan (znovič učinjen)* te spominje predstavnike feudalne vlasti i općine (župnika, satnika i 11 sudaca). Sve je zapisano u knjižici – *Trsatskom zborniku* između 1721. i 1725. (Margetić 2000: 102–103; 2012: 109–123).

Pitanje vremena početka primjene propisa i djelovanja unatrag na djela učinjena prije donošenja, tzv. retroaktivnosti, ne postavlja se kod VZ-a jer su u njemu zapisani stari pravni običaji koji su se već primjenjivali. Danas se pak propisi u pravilu primjenjuju nakon što protekne rok po objavi, obično 8 dana od objavljivanja u *Narodnim novinama RH*.

Nomotehnika poznaje ekscipciju nezakonitosti, tj. neprimjenu propisa uslijed nesklada s višom pravnom normom. Toga u VZ-u nema. No, u Istri Ivan Loredan, feudalni gospodar Barbana i Raklja, 1763. godine tvrdi da se *uvode... opasne zloupotrebe... sklapanju brakovi... koji barbarskim zakonom čine žene sudionicima i u imovini muža*. To je običaj *braka na istarski ili slavenski način* za razliku od mletačkoga prava koje ženi ne daje pravo na muževu imovinu. Ovaj iznimno napredan običaj pokušava se ukinuti lažnom tvrdnjom da predstavlja novinu, iako postoji od 13. stoljeća. Suprotan primjer, koji nadmašuje svoje vrijeme, nalazimo u noveli bizantskoga cara Emanuela Komnena iz 1158. koja upućuje na neprimjenu carskih propisa: *...s obzirom na to da sklonost greškama postoji i u ljudskom rodu... i Našu Pobožnu Svetlost nije mimoišla... ako nešto bude naredeno... od Moga Veličanstva... što je suprotno pravdi i pravednosti zakona, bit će nevažeće* (Bartulović 2014: 81).

2.4. Poredak propisa u Vinodolskom zakonu, struktura i tuđi utjecaji

Propisi imaju naziv i uvodni dio, preambulu u kojoj se opisuju razlozi donošenja, središnji i završni dio. VZ nema naslov, ali ima preambulu i kratak završni dio. Mora postojati plan propisa, npr. ne regulira se već regulirano. VZ navodi da se zapisuju samo oni običaji za koje postoji opasnost od zablude (*blujenja*) te da *njihova djeca ubuduće ne dvoume* o njima.

VZ nije podijeljen na poglavlja, članke, stavke i točke. Sastavljači početno propisuju prava biskupa i kneza (čl. 1. – 5.) ističući ograničenja u korist općinara (kmetova i nižega klera), npr. zaštitu privatne imovine i naknadu za oduzeto. Slijede propisi kaznenoga prava i postupka (čl. 6. – 12.: razbojstvo, provala, krađa, samoprisega, pomaganje prognaniku), dva propisa koji štite prihode kneza (čl. 13. – 14.: plaćanje desetine i ugovorna kazna), propisi o nižem kleru (čl. 15. – 17.: obveza klera na držanje straže i suglasnost javne vlasti za ređenje) i sudskom postupku (čl. 18. – 24.: svjedočenje i poziv na sud). Potom se ponavlja kazneno pravo (čl. 25. – 31.: ubojstvo i ranjavanje kneza, službenika i kmeta, uvreda i psovanje) osim čl. 26. o postupovnom pravu (iskaz službenika). Propisi o imovini počinju nasljednim (čl. 32. nasljeđivanje) pa kaznenim normama (čl. 33. – 37.: korištenje imovine kneza i krađa). Ističu se opća načela o postupku i kazni (čl. 38. – 40.: o dragovoljnosti tužbe, ograničenju kazne i suđenju u nazočnosti kneževa čovjeka). Ponavljaju se postupovni propisi (čl. 41. – 55.: dokazivanje, prisege, pristavi, svjedoci, odvjetnici, zapljena i

ugovorna kazna), što prekida kaznena norma (čl. 56. o silovanju). Niz nastavljaju odredbe koje potvrđuju ovlasti kneza, ali i općine (čl. 57. – 61.: javne skupove nadzire knez, a rad svećenika i općina, kažnjiva djela prijavljuju se knezu, dvoru i službenicima). Slijede po jedna kaznena (čl. 62. o paležu) i građanskopravna norma (čl. 63. o dugovima dvora), više postupovnih (čl. 64. – 75.: pristavi, svjedočenje i prisege, nadležnost za izdaju kneza, isključenje odgovornosti za smrt noćnoga razbojnika, prisege sudionika u postupku, nadležnost kneza za osobe koje ne mogu platiti kazne, za globe, ugovorne kazne i nagodbe). Dodatna odredba odnosi se na dokazivanje u sporu o nekretninama.

Propisi nisu poredani prema materiji i tek se djelomično može reći da prvi dio propisa štiti prava općina i pučana dok se u drugom, spram prvih, ističu prava kneza (Margetić 2000: 78; Bartulović – Radić 2018: 381–383).

Stariji autori u duhu nacionalnoga romantizma, ali i potrebe zaštite hrvatskoga nacionalnoga identiteta spram germanizacije, mađarizacije i romanizacije u 19. stoljeću isticali su VZ kao *samonikli* spomenik narodne kulture. To je potrajalo do druge polovice 20. stoljeća kada, npr. Margetić, uz pretežit dio staroga hrvatskoga prava upozorava na tuđe utjecaje. Sam VZ navodi da je hrvatski naziv za žakna *malik*, *vlaški* (romanski *macarol*), a zastupnik je *posal*, *arsal*. Iz staroslavenskoga prava potječe *pristav* za osobu koja svjedoči pravnom poslu. Riječi *žakan* (đakon) i *prvad* (prezbiter) upućuju na kasnu antiku. Ustanova *likufa* pri otuđivanju nekretnina svjedoči o germanskom utjecaju (*leitkauf*) gdje označava zakusku za stranke i svjedoke za potvrdu okončanja posla, a naziv *perman* za službenika od langobardskoga *ariman* (seljak - vojnik). Mletačko-romanskoga podrijetla su riječi *aredati*, *red* (*erede*) za nasljednika, *hoverlica* za pokrivalo glave, *valižnik* (*valigia*) za tovarnoga konja (Margetić 2008: 79–81). Sve ovo upućuje na to da hrvatski puk u Vinodolu nije bio autarkičan, već otvoren za kvalitetne utjecaje. Suvremena, usporedna pravno-povijesna istraživanja upozoravaju na tzv. pravne transplantate, tj. preuzimanje pravnih instituta ili čitavih propisa (Votson 2000). Riječki statut iz 1530. najvećim dijelom preuzima propise Statuta Trsta iz 1421. godine. U današnje doba to možemo usporediti s preuzimanjem standarda i propisa Europske unije koji daju novu kvalitetu hrvatskom pravu.

2.5. Zaključno razmatranje – specifičnosti i kvaliteta propisa Vinodolskoga zakona

Sastavni su dijelovi norme, pa i u VZ-u, hipoteza, dispozicija i sankcija. Hipoteza je ponašanje na koje se primjenjuje norma, npr. zbacivanje *hoverlice* s glave žene. Dispozicija je zahtjev ponašanja, zabrana zbacivanja, a sankcija je kazna u visini od 6 libara.

Filozof Bacon u 16. stoljeću napisao je: *U zakonu treba upotrebljavati prost, svakodnevni jezik, kako bi bio shvatljiv svakom običnom čovjeku*, a von Savigny preporučuje kratkoću i stil dostupan narodu (Borković 2000: 72). Sastavljači VZ-a slijedili su standard nekorištenja različitih izraza za iste pojmove. Ne trebamo dvojiti o tome da je onodobnom puku jezik VZ-a bio jasan i razumljiv, za razliku od današnjih znanstvenika koji zbog nepoznavanja značenja riječi ili pogrešaka u prijepisu imaju problema s tumačenjem. Propisi VZ-a nisu proturječni, ali se uslijed njihovoga maloga broja pojavljuju nejasnoće.

Kod sastavljača postoje subjektivne pretpostavke za izradu pravnih propisa, tj. pravničko obrazovanje. Njega sastavljači VZ-a nisu imali, ali su poznavali ukupnost svoga običajnoga prava. Struktura propisa i izrazi pokazuju kako su pratili načela pravne logike i jezičnoga izražavanja s obzirom na to da onodobni hrvatski jezik nije raspolagao specifič-

nim pravnim pojmovima čije je stvaranje, kao i u čitavoj Europi nakon nestanka rimskoga prava, započelo koncem 18. i početkom 19. stoljeća. Problem je nerazvijena pravna terminologija, nepostojanje suvremenih pojmova, npr. nužna obrana, krajnja nužda, isključenje odgovornosti, uračunljivost itd. Hoćemo li ih zato smatrati primitivcima koji su svako, npr. lišenje života smatrali ubojstvom i kažnjavali istom kaznom? (Bartulović – Radić 2018: 419). Margetić pomišlja na razlikovanje, kako bismo danas rekli, doloznoga i kulpoznoga ubojstva. Za zbacivanje *hoverlice* s glave žene u čl. 27. traži se da je učinjeno *va zli voli*, a u čl. 60. *ako bi ki položil ogan*, što je ekvivalent današnjem institutu namjere (Margetić 2008: 111, 125–127.). Lišenje života noćnoga razbojnika koji se nije mogao uhvatiti ili prepoznati, prema čl. 71. nije kažnjivo, što je danas isključenje protupravnosti. Kod silovanja bez svjedoka, vjeruje se ženi uz prisegu suprisežnika ili čak samoprisegu žene prema čl. 56. što ženu stavlja u povlašten položaj, moguće ako je riječ o ženi *dobra glasa* koji standard spominje čl. 18. TZ u slučaju silovanja tuđe žene (čl. 33.) možda uvodi dodatnu novčanu kaznu proisteklu iz sudske odluke kada se tuženik branio, npr. izazivanjem žrtve (Margetić 2008: 110; Margetić 2012: 119; Bartulović – Radić 2018: 426–427). Naši su preci koristili opisno izražavanje, navođenje slučaja iz prakse što možemo usporediti s modernim zahtjevima za pravni studij utemeljen na anglosaksonskom modelu učenja sudske prakse (*case study*).

Senzibilitet i humanost pokazuje bizantski Zemljoradnički zakon iz 8. stoljeća koji je možda obuhvatio i običaje Slavena iz okoline Soluna. Članak 61. (*Oni koji ulaze u tuđe vinograde ili voćnjake smokava radi korišćenja (plodova) neka se ne kažnjavaju.*) isključuje protupravnost za uzimanje tuđe stvari za vlastitu prehranu, dok čl. 77. (*Ako neko ima jakog psa, koji napada druge, pa tog jakog psa nahuška na slabijeg od njega, pa se desi da neki pas bude povređen ili crkne, onda neka nadoknadi štetu njegovom vlasniku.*) ističe suptilnu razliku u slučaju povrede životinje koju bismo, bez imalo sustezanja, mogli shvatiti kao suvremen propis o zaštiti životinja (Bartulović 2014: 83).

Članak 39. prema kojem se za nasilja nespomenuta u VZ-u može izreći kazna ne viša od 6 libara (prema čl. 48. vol vrijedi 8 libara) izaziva rasprave. Neki u tome vide načelo legaliteta prema kojem nema kaznenoga djela ni kazne, osim ako je izričito propisana. VZ ne poznaje to načelo nastalo u 18. stoljeću. Naši su preci svjesni problema samovolje vlasti koju barem ograničavaju kada je ne mogu spriječiti, kao što to činimo danas tim načelom (Margetić 2008: 126).

Pozornost privlači i čl. 61. VZ-a prema kojem se prijava protupravnoga djela može dati knezu, njegovim službenicima, općinskim satnicima, ali i njegovoj ženi, ako je odsutan. To ukazuje na visok stupanj povjerenja prema ženskoj osobi. U srednjovjekovnoj patrimonijalnoj državi i nerazvijenoj zajednici pravo vlasti imaju članovi obitelji, npr. u srednjovjekovnoj Bosni u ispravi iz 1400. spominju se *pristavi s bratiom* (Margetić, Sirotković, Bartulović 1989: 52). Ovlast supruge specifična je i zaslužuje daljnju analizu.

Sastavljači VZ-a kvalitetno su napravili zadatak, pokazavši kvalitetu ondašnjega hrvatskoga jezika i glagoljsku pismenost naših predaka koji su čuvali narodne tradicije, ali ne zatvaranjem u svoje granice već otvorenošću prame kvalitetnim stranim utjecajima čime su zaslužili mjesto u europskoj pravnoj povijesti i naše poštovanje.

Literatura

- Barada, Miho. 1952. Hrvatski Vlasteoski feudalizam po Vinodolskom zakonu. *Djela JAZU* 44.
- Bartulović, Željko. 1995. Crkva i statut grada Rijeke iz 1530. godine. U: *Sv. Vid: Zbornik*, ur. Munić, Darinko, Rijeka: Izdavački centar Rijeka: 71–90.
- Bartulović, Željko. 1997. *Neka pitanja stvarnih i obveznih prava, Vinodolski zakon (1288.), Krčki i Senjski statut (1388.)*. Rijeka: Matica hrvatska, Ogranak Rijeka.
- Bartulović, Željko. 2014. *Povijest prava i države (I. dio – Opća povijest prava i države)*. Rijeka: Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci.
- Bartulović, Željko – Radić, Željko. 2018. U: *Pravna ostavština Frankopana*. U: *Putovima Frankopana*. ur. Srdoč-Konestra, Ines; Potočnjak, Saša, Rijeka: Primorsko-goranska županija – Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet.
- Bratulić, Josip. *Vinodolski zakon 1288*. Zagreb: Globus, Nacionalna i sveučilišna biblioteka, JAZU i Pravni fakultet Zagreb.
- Borković, Ivo. 1996. *Nomotehnika*. Split: Pravni fakultet Sveučilišta u Splitu.
- Borković, Ivo. 2000. *Nomotehnika*. Split: Pravni fakultet Sveučilišta u Splitu.
- Jagić, Vatroslav. 1880. *Zakon Vinodol'skij*. S. Petersburg.
- Kanon Leke Dukadžinija*. 1986. Zagreb: Stvarnost
- Kostrenčić, Marko. 1923. Vinodolski zakon. *Rad JAZU* 227.
- Mažuranić, Antun. 1843. Zakon Vinodolski od leta 1280. *Kolo* III: 50–97.
- Margetić, Lujo. 1995. *Grobnički urbani*. Rijeka: Katedra Čakavskoga sabora Grobnišćine.
- Margetić, Lujo. 1998. *Opća povijest prava i države*. Rijeka: Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci.
- Margetić, Lujo. 2000. *Vinodolski zakon*. Rijeka: Adamić.
- Margetić, Lujo. 2012. *Srednjovjekovni zakoni i opći akti na Kvarneru*. Zagreb – Rijeka: Nakladni zavod Globus, Naklada Kvarner, Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci.
- Margetić, Lujo. 2008. *Vinodolski zakon*. Rijeka – Zagreb: Adamić – Nakladni zavod Globus.
- Margetić, Lujo; Sirotković, Hodimir; Bartulović, Željko. 1989. *Vrela iz pravne povijesti SFR Jugoslavije*. Rijeka: Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci.
- Mičetić, Zrinko. 2009. *Praputnjak i Vinodolski zakon*. Praputnjak: Kulturno-društvena udruga Praputnjak.
- Pravna enciklopedija*. 1989. Beograd: Savremena administracija.
- Rački, Franjo. 1890. Vinodolski zakon. *MHJSM JAZU* IV.
- Romac, Ante. 1992. *Rimsko pravo*. Zagreb: Narodne novine.
- Učur, Marinko Đ. 2007. *Nomotehnika u radnom pravu i pravu zaštite na radu*. Rijeka: Sveučilište u Rijeci.
- Votson, Alan. 2000. *Pravni transplantati – Pristup uporednom pravu*. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu.
- Zakonik kanonskoga prava*. 1988. Zagreb: Glas koncila.

SUMMARY

Nomotechnical aspects of the Vinodol law from 1288

The Vinodol law from 1288 is the oldest preserved legal text in the Croatian language and has been researched by various methods. However, the nomotechnical interpretation has not been performed so far, partly because it is a newer part of legal science.

The authors analyze the Vinodol law by determining the peculiarities of its origin, the “democracy” of its adoption by elected representatives of municipalities and the record of the legal customs of the people. The nomotechnical method is used to analyze: the title (*law*), the legal system of Vinodol, the number of regulations, spatial application, the order of norms, foreign influences and the quality of particular regulations that place Vinodol law at the very top of European medieval regulations.

Keywords: Vinodol law 1288, nomotechnics, legal history